

MONTESA

FESTES
PATRONALS

2006

1. Introducció.

Conèixer quines van ser les persones que vivien a Montesa durant el segle XX és relativament fàcil i més encara en la mesura en què ens apropem a l'època, podríem dir-ne, informàtica. Fins al *boom* dels telèfons mòbils, una bona eina a l'abast de tots per a conèixer, per exemple, els cognoms de les persones que residien al poble, era el llistí telefònic. Per aquells que volien saber alguna cosa més existeix el padró municipal d'habitants i ja per als que s'endinsen a la recerca dels seus avantpassats, els registres del Jutjat de Pau i els llibres sacramentals de la Parròquia.

No obstant, en la mesura en la que anem buscant informació d'èpoques més llunyanes a nosaltres, les coses es compliquen. Amb tot, en el cas de Montesa es conserven llistats de veïns als diferents fons de l'Arxiu del Regne de València. I quan comencem a llegir-los ens adonem immediatament d'un detall: la quantitat de famílies amb cognoms diferents dels nostres que van viure i morir a Montesa. Així, prenent com a punt de partida els montesins que es van assentar al poble després de la conquesta cristiana, allà per octubre de 1289, ens adonem ràpidament que moltes d'aquelles famílies que presumiblement vindrien a poblar aquestes terres al segle XIII ja no consten, posem per cas, cent o cent-cinquanta anys després.

El llistat dels qui van vindre en 1289 el coneixem per diverses còpies realitzades segles després. Recentment el va tornar a publicar el professor Enric Guinot (1999) junt al dels montesins que hi havia en 1421. En donar una ullada a ambdós textos ens adonarem de la presència al poble, al segle XV, de famílies que no consten a la carta de població i a l'inrevés.

Un altre llistat de montesins, aquesta vegada de 1510, el va editar recentment Rafael Valldecabres (2002).

Cal tindre en compte que en aquests documents dels que parlem consten els caps de família, sempre els hòmens. Les dones consten quan es tracta de vídues, hereves o poviles (= filles úniques). En aquests casos, solen aparèixer també en funció del marit: la vídua de, o amb el cognom del marit feminitzat: ex. la vídua d'un senyor amb el cognom Gil serà la vídua Na Gila. L'ús dels dos cognoms, un del pare i l'altre de la mare, es va consagrar amb la Llei del Registre Civil de 1870; així, als registres antics com el que comentarem després, en consta quasi sempre un.

Tampoc consten en aquesta documentació tots els qui vivien en un lloc (ni dones ni xiquets), ni presumiblement tots els qui residien, ja que en la major part dels casos estem parlant de fons fiscals, redactades per al cobrament d'algun tipus d'impost i és possible que alguns intenten no estar als llistats a fi de no pagar.

No obstant els registres fiscals que es conserven són les fonts històriques més adequades per a realitzar estudis d'antroponímia o demografia.

Abans de comentar el text que oferim, una última consideració. Tenint en compte els immigrants que ara vénen i els cognoms dels nostres avantpassats, cal tindre present que tots, o més tard a més prompte, hem sigut immigrants. Els Cerdà, per exemple, no apareixen pel poble fins a finals del segle XVIII, els Castelló procedeixen d'Aielo de Malferit, els Domínguez de Beniarrés i Salem, els Albalat de Xàtiva...

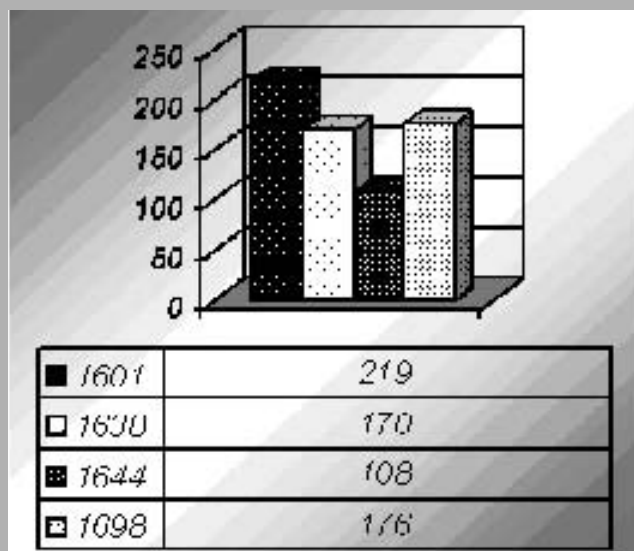
Considerant que qui està bé no sol moure's i que molts dels qui vindrien (o se'n anaren) ho farien per motius laborals o per casament, podem concloure que el fenomen de la immigració ha estat una de les característiques permanents a la història de la humanitat. De la convivència o no entre els diferents pobles i cultures som protagonistes, a hores d'ara, nosaltres mateixos.

2. Els cens de 1638. Context històric local.

El text que recull, al menys en part, els montesins que vivien en 1638, es conserva a la secció *Mestre Racional* de l'Arxiu del Regne de València. Va ser redactat per a determinar quina quantitat de diners tocava pagar als habitants de Montesa per l'impost anomenat del morabatí.

A fi que la informació resulte més clara per al lector, l'hem transcrit i ordenat alfabèticament per cognoms. A banda dels cent-quaranta-cinc caps de família que havien de pagar, consten també els qui no paguen: els eclesiàstics (quatre), els nobles o militars (un) i el grup dels qui no paguen perquè no ténen res, els pobres (dèneu).

Tenint en compte textos anteriors, sabem que Montesa, des del punt de vista demogràfic, es trobava en un procés de regressió: si a principis de segle (1601) es podien comptar dues-centes dèneu famílies, aquesta xifra baixà el 1638 fins a les cent-setanta. I encara baixaria més a mitjans de segle degut a les epidèmies de pesta que van afectar l'antic Regne de València. Sols a partir del darrer terç del segle podem parlar d'una certa recuperació (gràfic 1)

Gràfic 1. Evolució de la població de Montesa al segle

XVII

En quant al paisatge que envoltava el terme, el montesí fra Joan Borja i Aràndiga (1573-+1631), el va descriure així: "Su término está muy bien plantado, cógese trigo, cevada, azeyte y garrofas, es todo secano y por esto es tierra muy sana".

Per descomptat, en aquella època l'edifici més cridaner era el castell-convent de l'orde de Montesa. Potser també estaria en peu l'actual casa de la Vila i segur, la Casa Abadia. El fossar o cementeri estava situat on hui s'eleven les cases 1 i 3 de l'actual carrer de Santa Bàrbara. I l'església del poble s'havia ampliat feia uns cinquanta anys, ja que l'anterior temple resultava massa xicotet per als habitants que vivien a Montesa al darrer terç del segle XVI. Aquella església, que per l'època probablement fora de voltes de creueria (paregudes a les actuals voltes de la catedral de València) es va enderrocar per a construir la que tenim ara, edificada entre els anys 1693-1702.

Des del punt de vista jurídic el poble pertanyia a l'orde de Montesa, institució a la qual s'havia de satisfer cada any certa quantitat de diners pel fet de ser el senyor territorial de la vila. Un cavaller de l'Orde, amb el títol de sotsclauer, governava Montesa i la veïna Vallada en nom de la institució, en aquella època don Bernabeu Vallterra, que apareix al cens de 1638 classificat com a militar.

El govern municipal l'exercien el justícia i els jurats, l'equivalent a l'ajuntament de l'època. Altres càrrecs municipals eren el mostassaf, que s'encarregava del mercat i de les obres públiques, el síndic, l'escrivà dels jurats (una espècie de secretari) i un notari que actuava com assessor. Cas d'haver alguna solemnitat religiosa, jurats i justícia, vestits amb gramalles roges, acudirien a l'església precedits per un o dos

Els montesins de 1638

verguers, que durien la maça llaurada en 1605 que encara hui es conserva. Una vegada al temple, es faria sonar l'òrgue que el 1596 havia construït l'orguener Agustí Comalada.

El grup d'eclesiàstics vinculats a la parròquia l'integraven un frare de l'orde de Montesa que feia de rector, un vicari que l'ajudava i dos preveres més. El rector, fra Pere Fito Selva, havia nascut a Montesa en 1562, regia la parròquia des de 1616 i la va servir durant vint-i-sis anys.

No consten al document -perquè no tributaven- els qui residien al castell-convent: unes vint o vint-i-cinc persones entre religiosos i personal de servei.

Finalment, observem en aquest llistat de 1638 un grup de deneu pobres, d'entre els qui destaca la presència d'algunes vídues i dos ermitans, que viurien un a l'ermita de Sant Sebastià i l'altre a la de la Santa Creu.

Des del punt de vista socioprofessional no hi han massa singularitats. Junt a una gran quantitat de persones que segurament es dedicarien a les tasques agrícoles i ramaderes, destaca al cens la presència de tres notaris (Baptiste Gascó, Andreu Navarro i l'escrivà dels jurats, Juan Morant), un doctor en medicina (Andreu Sanchis), i un doctor no sabem en que (Geroni Rexarch).

Una ullada als noms de les persones que es ressenyen ens dona els resultats següents: el més abundant és el de Joan (en les seues diverses formes) seguit del de Miquel, Pere i els dels Reis Mags: Baltasar, Gaspar i en menor mesura Melcior (*Melchor*). Menys utilitzats que els anteriors però amb una presència significativa estan els noms Bartomeu, Vicent, Francesc (*Francés*) i Lluís. Pel que fa a noms femenins, sols en consten dos: Esperança i Magdalena. Predominen, doncs, els noms típics del santoral valencià. I quasi com ara, Sebastià, el patró de la vila, sols el du una persona (*gràfic 2*).

Noms	Número de vegades
Joan, Joan Vicent, Baptiste	29
Miquel, Miquel Jeroni, Miquel Crisòstom, Miquel Vicent	21
Pere, Pere Cristòfol, Pere Pau, Pere Vicent	12
Baltasar, Bartomeu, Vicent	10
Francesc, Lluís	9
Antoni, Antoni Joan, Gaspar	8
Pau	6
Onofre	5
Andreu, Cristòfol, Jeroni, Melcior	4
Agustí, Josep, Roc	3
Asensi, Bernabeu, Bernat, Domingo, Esperança, Fabià, Crisòstom, Jaume, Lluch, Madalena, Marc Antoni, Martí, Salvador, Sebastià, Serafí, Simeó, Simó, Thomàs	2
	1

Gràfic 2. Noms dels montesins de 1638

Pel que fa als cognoms, els més abundants són Alcover, Borja, Navarro, Aràndiga i Garcia. En menor mesura destaquen els Ballester, Fito i Primo -o Prima- (*gràfic 3*).

Cognoms	Número de vegades
Alcover	17
Borja	14
Navarro	12
Aràndiga	11
García	10
Ballester, Fito [Fita]	8
Primo, Prima	6
Betet, Martí, Vila	5
Carbonell, Guarner, Sanchis	4
Martines, Requena, Terol	3
Barberà, Dauder, Ferrando, Franco, Gascó, Perales, Polop	2
Alberola, Cascant, Castaña, Castillo, Bou, Català, Gil [Gila], Gomar, Grau, Guerola,	

Halexandre, Ispana[Espanya],
Marchant, Matarrado[na],
Morant, Nogués, Rexarch,
Rodenes, Roig, Ros, Teresa,
Ugeda, Valero, Vessa,
Vinader, Yago

1

Gràfic 3. Cognoms dels montesins de 1638

Referències bibliogràfiques i arxivístiques.

GUINOT RODRÍGUEZ, Enric, *Els fundadors del Regne de València: repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, València, Tres i Quatre, 1999, 2 vols.

VALLDECABRES RODRIGO, Rafael, *El cens de 1510: relació dels focs valencians ordenada per les corts de Montsó*, València, Universitat de València, 2002.

Arxiu del Regne de València, *Mestre Racional*, sign. 10898, 10905, 11817, *Varia*, caixa 43, núm. 1

Nòmina y manifest de tots los veïns y abitadors de la present vila de Montessa, donat per Juan Betet, justícia, Lluís Guerola, Visent Prima y Miquel Geroni Aràndiga, jurats, en 27 de juny 1638 a Geroni Crespo, comissari del dret real de morabatí degut a Sa Magestat en lo present any 1638

A.R.V., *Mestre Racional*, núm. 11816

Alberola, Juan
Alcover, ereva de
Alcover, Fabià
Alcover, Francés
Alcover, Gaspar, síndich
Alcover, Juan, de Pere
Alcover, Juan, major
Alcover, lo ereu de Nofre
Alcover, Martí
Alcover, Miquel
Alcover, Pere Christòfol
Alcover, Pere Visent
Alcover, Pere, de Miquel
Alcover, Roch
Alcover, Thomàs

Alcover, viuda de Baltazar
Alcover, viuda de Juan
Alcover, viuda de Miquel
Aràndiga Baltazar, lo ereu del dit
Aràndiga, ereu de Batiste
Aràndiga, Gaspar, mustasaf
Aràndiga, la viuda de Juan
Aràndiga, la viuda de Pere
Aràndiga, Luys
Aràndiga, Melchor
Aràndiga, Miquel
Aràndiga, Miquel Geroni, jurat
Aràndiga, viuda de Baltazar
Aràndiga, viuda de Geroni
Ballester, ereu de Luys
Ballester, Juan
Ballester, Lluys, major
Ballester, lo ereu de Berthomeu
Ballester, Luys, menor
Ballester, Miquel
Ballester, Roch
Ballester, Simeón
Barberà, Juan
Barberà, Vicent
Betet, Berthomeu
Betet, Joan, justícia
Betet, Juan, lo ereu del dit
Betet, viuda de Juan
Betet, viuda de Miquel
Borja, Antoni Juan
Borja, Baltazar
Borja, Balthazar, de Miquel
Borja, Juan
Borja, Marc Antoni
Borja, Miquel
Borja, Miquel
Borja, Miquel Grisóstomo
Borja, Miquel Visent
Borja, Nofre
Borja, Visent
Borja, viuda de Berthomeu
Borja, viuda de Melchor
Borja, viuda de Miquel
Carbonell, Baltazar
Carbonell, Baltazar, menor
Carbonell, Batiste
Carbonell, Juan
Cascant, Berthomeu
Castaña, Antoni
Castillo Bou, Antoni
Català, Gaspar
Dauder, Juan
Dauder, Visent
Fito, Antoni Juan
Fito, Antoni Juan, povil

Els montesins de 1638

Fito, Bernat
Fito, Berthomeu, major
Fito, Berthomeu, povil
Fito, Pere
Fito, Salvador
Fito, viuda de Batiste
Franco, Francés
Franco, viuda de Francés
García, Christòfol
Garçia, Sebastià
Garsía, Bertomeu
Garsía, Juan, de Asensi
Garsía, Juan, de Miquel
Garsía, Miquel
Garsía, Pere
Garsía, Visent, lloctinent de justícia
Gascó, Batiste, notari
Gascó, viuda de Juan
Gomar, Juan
Grau, viuda de Domingo
Guarner, Miquel d'Esperança
Guerola, Lluís, jurat
Halexandre, Josep
Ispana, Pau
Marchant, Pere
Martí, Francés, major
Martí, Francés, menor
Martí, Gaspar
Martí, Lluys
Martí, Madalena, viuda
Martínes, Pau
Morant, Juan, escrivà dels jurats
Navarro, Agustí, menor
Navarro, Andreu, notari assessor
Navarro, Anthoni
Navarro, Gaspar
Navarro, Geroni
Navarro, Juan Vicent
Navarro, Nofre
Navarro, Pere
Navarro, Pere Pau
Navarro, viuda de Juan
Navarro, viuda de Visent
Nogués, Jaume
Perales, Antoni
Perales, Pere
Polop, Miquel
Polop, Visent
Prima, Balthasar
Prima, Gaspar
Prima, Lluís
Prima, Visent, jurat
Primo, Berthomeu
Primo, Melchor
Requena, Baltazar

Requena, Baltazar, menor
Requena, Vicent
Rexarch, lo doctor Geroni
Rodenes, Pau
Sanchis, Andreu, lo doctor en medesina
Sanchis, Christòfol, povil
Sanchis, Luys
Sanchis, viuda de Christòfol
Teresa, Berthomeu
Terol, Berthomeu
Terol, Francés
Terol, Pau
Ugeda, viuda de Visent
Vila, Francés
Vila, Lluys
Vila, Pau
Vila, viuda
Vila, viuda de Juan, de Lluch
Vinader, Grisóstomo
Yago, Juan

Eclesiàstichs.

Fita, frey Pere, rector
Simó, frey Pere, vicari
Vinader, mossén Nofre
Català, mossén Visent, benefisiat

Militars.

Don frey Bernabeu Vallterra

Pobres

Dauder, Antoni
Dauder, Miquel
Ferrando, Juan, major
Ferrando, Juan, major
Garsía, Jusep
Garsía, viuda de Miquel
Gila, viuda Na
Guarner, Miquel, major
Guarner, Miquel, menor
Guarner, viuda de Juan
Martines, Batiste
Martines, Simó
Matarrado[na], viuda
Navarro, Agustí, major
Roig, Francés
Ros, Juan
Terol, Francés, ermità
Valero, Andreu, ermità
Vessa, Serafí de